

оценке, что проявилось в снижении негативности репрезентаций воспитательной практики матери и отца у подростков и уменьшении их аутоагрессии. Имея в виду продолжительность истории зарождения и развития проблем семей подростков экспериментальной группы, важно продолжать психолого-педагогическое и социальное их сопровождение, постепенно включая в активное взаимодействие родителей. Как показали наши исследования, родители занимают неверную воспитательную позицию, их взаимодействия с детьми неэффективны. Причинами этого могут быть: психолого-педагогическая неграмотность родителей; личностная проблематика родителей, влияющая на взаимодействие с ребенком; особенности общения в семье.

При психокоррекционной работе с семьями психолог должен уметь снимать излишние опасения, тревоги и напряженность у родителей.

Таким образом, общий характер изменений в структуре личностного профиля подростков, склонных к саморазрушению и испытывающих трудности в общении, отражает развитие их самосознания, гармонизацию взаимоотношений в социуме и уменьшение проявлений аутоагрессии в связи с родительской практикой воспитания. У подростков экспериментальной группы повышение адаптированности под воздействием психокоррекционной работы связано с развитием осознанности социального поведения, что позволяет им более спокойно и гибко выстраивать взаимоотношения с окружающими.

Следующий шаг в их психолого-педагогическом сопровождении – на данной психологической основе развивать

потенциал субъекта социального взаимодействия – эмоциональную включенность, активность и ответственность.

Результаты проведенной коррекционно-развивающей работы доказывают, что причины аутодеструктивных проявлений в общении не являются непреодолимыми преградами в социализации подростка. Своевременное выявление методами психодиагностики комплекса личностных особенностей, predisposing подростка к аутодеструкции и искажению общения, и его учет при разработке и проведении системы реабилитации психологами сферы образования, позволяет выводить большинство таких подростков на конструктивный путь социализации, формировать психологические предпосылки саморазвития.

Список использованных источников

1. Возрастно-психологический подход в консультировании детей и подростков : Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению и спец. психологии / Г. В. Бурменская, Е. И. Захарова, О. А. Карабанова и др. – М. : Академия, 2002. – 409 с.
2. Игумнов С. А. Психотерапия и психокоррекция детей и подростков / С. А. Игумнов. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2000. – 108 с.
3. Короленко Ц. П. Мотивы аддиктивного поведения у токсикоманов / Ц. П. Короленко, В. Ю. Завьялов // Психологическая наука и практика : тез. докл. сообщ. к науч.-практ. конф., 17–19 июня 1987 г. : [в 3 ч.] / Новосиби. Гос. Ун-т им. Ленин. Комсомола [и др.]. – Новосибирск, 1987. – [Ч. 2]. – С. 328.
4. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст : проблемы восстановления личности / Х. Ремшмидт ; [пер. с нем. Г. И. Лойдиной ; под ред. Т. А. Гудковой]. — М. : Мир, 1994. — 319 с.
5. Комплексное сопровождение развития учащихся : программы, развивающие занятия, рекомендации / авт.-сост. Е. В. Меттус. – Вологод : Учитель, 2007. – 122 с.

Надійшла до редколегії 03.11.14

А. Ипатов, канд. психол. наук, доц.

Санкт-Петербургский государственный институт психологии та соціальної роботи, Санкт-Петербург, РФ

ПСИХОКОРЕКЦІЙНА ПРОГРАМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ АУТОДЕСТРУКТИВНИХ ПІДЛІТКІВ З ПРОБЛЕМАМИ СПІЛКУВАННЯ

Мета – показати, що причини аутодеструктивних проявів в спілкуванні у підлітків не є нездоланими перешкодами в їх соціалізації. Методологія – с метою створення програми психологічної корекції підлітків з аутодеструктивним поведінкою був поставлений констатуючий і формуючий експеримент з використанням валідних і надійних методик спостереження, бесіди, психодіагностики. Значимість – в сучасному суспільстві кількість аутодеструктивних підлітків велика, їм потрібна допомога.

Ключові слова: аутодеструктивних поведінку, підліток, діагностика, корекція, особистість, розвиток.

A. Ipatov, PhD, Assoc. Prof.

Saint-Petersburg state Institute of psychology and social work, Saint-Petersburg, Russian Federation

PSYCHOLOGICAL CORRECTION PROGRAM OF SOCIALIZATION OF SELF-DESTRUCTIVE ADOLESCENT WITH COMMUNICATION'S PROBLEMS

The goal is to show that the causes of self-destructive manifestations in communication in adolescents are not insurmountable obstacles in their socialization. Methodology: with the aim of creating a program of psychological adjustment of adolescents with self-destructive behavior was delivered ascertaining and forming experiment using valid and reliable methods of observation, interviews, psycho-diagnostics. Significance: in modern society the number of self-destructive teenager is great, they need help.

Keywords: self-destructive behavior, teen, diagnosis, correction, personality development.

УДК 159.923.2

Є. Іванова, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ВІДОБРАЖЕННЯ СІМЕЙНОЇ СИТУАЦІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІДЛІТКА

В статті представлено результати дисертаційного дослідження емоційного інтелекту і особливостей сімейної системи підлітка. Дані емпіричного дослідження підтверджують, що відображення сімейної ситуації виступає одним з факторів, що впливають на формування емоційного інтелекту в підлітковому віці. Розглянуто особливості відносин та комунікації в сімейній системі підлітка. Проаналізовано включеність підлітка в емоційну систему сім'ї і виділено емоційно-функціональну позицію дитини, яка найтісніше пов'язана з розвитком її емоційного інтелекту. Також розглянуто теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми, де більше активізується розвиток емоційного інтелекту підлітка: в соціальному полі чи в сімейному колі. В поданій статті теоретично та емпірично обґрунтовано, чому родина може бути або сприятливим, або несприятливим середовищем для формування емоційного інтелекту підлітка.

Ключові слова: емоційний інтелект, підлітковий вік, емоційна сімейна система, емоційно-функціональна позиція.

Емоційний інтелект (EI) визначається як здатність спостерігати власні емоції і емоції інших людей, розрізняти їх та використовувати цю інформацію для вирі-

шення проблем та регуляції поведінки. Розвиток емоційного інтелекту відбувається в процесі розвитку сім'ї. В EI підлітка спостерігаються зміни в зв'язку з ново-

утвореннями цього вікового періоду. Цей період супроводжується емоційною нестабільністю, з'являється здатність до емоційної децентрації. Тобто, підліток навчається абстрагуватися від власних емоційних переживань, сприймати емоції та емоційні стани іншої людини. Розширення сфери соціальної активності підлітка, а також збільшення для нього її значущості, активізує розвиток EI [7].

Значну роль у формуванні особистісних порушень відбувається через помилки у сімейному вихованні. Однак, постає проблема, де більше активізується розвиток EI – в соціальному полі чи в сімейному колі? Е. Ейдемілер, В. Москаленко, М. Буянова та ін. вважають, що сім'я як найближче соціальне оточення дитини задовольняє потребу дитини в прийнятті, захисті, емоційній підтримці, повазі [3; 6]. В родині дитина набуває першого досвіду соціальної та емоційної взаємодії. Емоційний клімат в сім'ї, в якій виховується дитина, чинить істотний вплив на формування сприйняття світу дитиною. Саме під впливом батьків дитина формує образ себе та іншого, які включають два компоненти: когнітивний і афективний, тобто, знання і ставлення до отриманих знань. Ми поставили за мету дослідити включеність підлітка в емоційну систему сім'ї та виділити емоційно-функціональну позицію дитини, яка найтісніше пов'язана з розвитком її EI.

М. Боуен в своїй системній теорії виділив наступні концепції, які є визначальними в сімейній взаємодії. Це концепція емоційної системи сім'ї і концепція диференційованості Я. М. Боуен в цих концепціях започаткував вивчення комунікативних процесів та їх впливу на членів родини. На нашу думку, ці дві концепції тісно пов'язані з розвитком комунікативних процесів між членами родини та розкривають те, як ці процеси впливають на рівень EI підлітка. Адже EI – це здібність, яка формується під впливом оточення і задатків індивіда. Якщо задатки закладені генетично, то EI є здібністю, яку сім'я може розвивати або, навпаки, загальмовувати її розвиток. Тобто, родина є сприятливим або несприятливим середовищем для формування EI підлітка. Поведінка дитини в підлітковому віці є яскравим прикладом диференційованості або недиференційованості Я. В теорії сімейних систем вважається, що добре диференційований підліток, який з раннього дитинства поступово дорослішає і віддаляється від своїх батьків, так само правильно буде дорослішати в період підліткового періоду. Він зосередить свою увагу на прийнятті відповідальності за себе, а боротьба з батьками для нього відходить на другий план. Тому, одним з індикаторів недиференційованості підлітка буде саме його конфліктна поведінка стосовно батьків [8].

Для планування нашого дослідження особливого значення набуває батьківська позиція, яка включає такі компоненти: особливості емоційного ставлення до дитини, способи вирішення проблемних ситуацій, стиль взаємодії з дитиною, соціальний контроль [1]. Через відображення підлітком емоційних параметрів сімейної взаємодії ми можемо опосередковано зробити висновок про рівень розвитку EI підлітка.

В поданій статті розглянуто особливості відносин та комунікації в сімейній системі підлітка. Основним предиктором формування високого рівня EI є те, як оцінює і сприймає підліток сімейну ситуацію та своє місце в ній. Наша гіпотеза полягає в тому, що такі характеристики сім'ї, як низька самооцінка членів родини; опосередковане, нечітке спілкування; жорсткі, безапеляційні правила; соціальні зв'язки, що здійснюються з позиції страху, звинувачень або підлезування, будуть заважати розвитку EI в підлітка, який зростає в такій сім'ї. І навпа-

ки, якщо сім'я має такі ознаки, як висока самооцінка членів родини; пряме, відверте, конкретне спілкування; гнучкі правила, які відповідають обставинам; відкриті, повні довіри соціальні зв'язки – це буде сприяти розвитку EI підлітка. Опосередкованим предиктором сім'ї, який буде сприяти або заважати розвитку EI підлітка, ми також вважаємо рівень сімейної тривоги. Якщо сім'я виступає як відкрита система, то її члени мають задовільний рівень емоційного контакту один з одним. В протилежному випадку в емоційному полі сім'ї підтримується високий рівень тривоги і рівень диференційованості її членів поступово знижується [4].

М. Чіксентміхаї характеризує сімейну ситуацію, що стимулює розвиток здатності досягати потокового стану, п'ятьма характеристиками. Ці характеристики збігаються з умовами, що сприяють розвитку емоційного інтелекту, тому що так само сприяють розвитку в підлітка рефлексії, стимулюють зосередження на власних емоційних станах і прямому вираженню своїх емоцій та почуттів. Тому ми вважаємо доцільним спиратися на ці характеристики сім'ї, щоб дослідити їх вплив на формування EI підлітка:

1. Прозорість у стосунках. Підлітки точно знають, чого очікують від них батьки, зворотній зв'язок в сім'ї має однозначний характер.

2. Інтерес батьків до того, що робить і відчуває їх дитина в даний момент, а не занепокоєність тим, в який коледж вона вступить або чи вдасться їй отримати добре оплачувану роботу. Ця особливість стосунків в родині стимулює підлітка знаходитись в теперішньому моменті, а отже, бути в контакт з своєю сферою почуттів тут і тепер. Усвідомлювати, комфортно йому в даній ситуації чи ні, що він з цього приводу відчуває. Оскільки батьки безпосередньо цікавляться станом підлітка, то він вчиться вербалізувати і висловлювати свої почуття з приводу того, що відбувається в даний момент, в конкретній ситуації.

3. Підліткам надається можливість вибору: вони відчувають, що можуть вчиняти на свій розсуд, зокрема і порушувати правила батьків, якщо вони готові мати справу з наслідками. Простежити рівень свободи підлітка у власних виборах ми можемо за допомогою опитувальної сімейної тривоги.

4. Почуття приналежності та довіри між усіма членами сім'ї, що дозволяє підлітку відкинути психологічний захист і зануритись в цікаві для нього заняття. Ця характеристика надає можливість всім членам сім'ї відкрито висловлювати свої почуття і обговорювати ситуації, які викликають змішані почуття або певний негатив. Обговорення емоційних станів всіх членів сім'ї дозволяє підлітку розвинути навички розуміння емоцій інших і розуміння своїх емоційних переживань.

5. Батьки мають забезпечити дітям задачі, складність яких постійно зростає, створюючи тим самим можливість для самовдосконалення [5].

При вивченні EI ми спиралися на концептуальну модель, запропоновану американськими психологами Д. Карузо, П. Селовеєм і Дж. Мейєром, які розглядали емоційний інтелект як сукупність ментальних здібностей до розуміння власних емоцій і емоцій інших людей. Це здібність переробляти інформацію, яка існує в емоціях, а саме: здібність визначати значення емоцій, їх зв'язки одна з одною, здібність використовувати емоційну інформацію у якості основи для мислення і прийняття рішень. Ретельний аналіз здібностей, пов'язаних з переробкою емоційної інформації, дозволив П. Селовею і Дж. Мейєру виокремити чотири компоненти (чи рівні) емоційного інтелекту, які вони назвали "гілками": 1). сприймання, оцінка та експресія емоцій або ж іден-

тифікація; 2). використання емоцій для підвищення ефективності мислення та діяльності; 3). розуміння та аналіз емоцій; 4). свідоме управління емоціями для особистісного зросту і покращення міжособистісних відносин [9].

Вибірку для нашого дослідження склали підлітки ЗНЗ № 243, ЗНЗ № 104 м. Києва, всього взяли участь 115 підлітків віком від 12 до 14 років включно. Для підтвердження нашої гіпотези нами було проведено дослідження рівня емоційного інтелекту за тестом MSCEIT V2.0 та опитувальником емоційного інтелекту (OEI) К. Барчард. Опитувальник емоційного інтелекту (OEI) К. Барчард є методикою, яка базується на самозвіті і суб'єктивній оцінці особистості своїх якостей. Проте, OEI охоплює більшість описаних в літературі складових емоційного інтелекту. Методика включає такі шкали: позитивна експресія, негативна експресія, увага до емоцій, прийняття рішень на основі емоцій, співпереживання радості, співпереживання нещастя, емпатія. [2] Для діагностики батьківсько-дитячих стосунків в нашому дослідженні ми не використовували методики для батьків, хоча і вважається, що саме вони є об'єктивним джерелом інформації в цих стосунках. Однак нам була потрібна не об'єктивна картина, а суб'єктивне враження підлітка. Адже, за даними багатьох дослідників (D. Demo, S. Small) уявлення батьків і підлітка досить часто не співпадають, і з віком ці відмінності стають все більшими (A. Thornton, T. Orbuch) [3]. Тому ми сконцентрували увагу саме на сприйнятті підлітком сімейної системи і свого місця в ній. Для цього ми використали методику "Дитячо-батьківської взаємодії" І. М. Марковської, що має дві форми як для батьків, так і для підлітків. Також для цього були задіяні проєктивні методики "Сімейна соціограма" і "Кінетичний малюнок сім'ї", які відобразили несвідомі тенденції, котрі не поступили через інтроспективні опитувальники. Для діагностики емоційного стану підлітка ми застосували опитувальник "Аналіз сімейної тривоги" (АСТ).

За допомогою "Сімейної соціограми" ми визначили позицію підлітка в його сімейній системі. Ця "Позиція Я" може мати один з трьох вимірів: "Влада і відповідальність", "Той, чиї потреби задовольняються" і "Емоційне підкорення". Другим параметром, який ми виміряли цією методикою, є самооцінка досліджуваного, яка визначається через розмір фігури самопозначення. Ця фігура має три розміри: маленький кружечок означає низький рівень самооцінки; середній кружечок – нормальний або високий рівень самооцінки; великий кружечок – завищену самооцінку. Ми визначили, яким чином ці характеристики (місце в сімейній системі і рівень самооцінки підлітка) зумовлюють розвиток компонентів EI, застосовувавши процедуру однофакторного аналізу (GLM).

Процедура однофакторного аналізу виявила такі особливості: за шкалою EI "Увага до емоцій" мають найвищі показники підлітки в яких нормальний чи високий рівень самооцінки. Низькі показники за цією шкалою мають підлітки із завищеною самооцінкою. Завищена самооцінка свідчить про особистісну незрілість, невміння правильно оцінити своє місце в родині, порівняти себе з іншими членами сім'ї. Така самооцінка вказує на суттєві викривлення у формуванні особистості – "закритість досвіду", нечутливість до своїх помилок, невдач, зауважень і оцінок оточуючих. Шкала "Увага до емоцій" передбачає, що людина звертає увагу на свої емоційні стани і ситуації, в яких вони виникають. Тобто, якщо підліток демонструє низькі показники за цією шкалою, то він не зважає на свої емоційні стани і тому не може побудувати адекватне сприйняття себе в життєвих ситуаціях. За шкалою "Співпереживання нещастя" най-

вищі бали, але з оберненим значенням, отримали ті досліджувані, які мають найнижчу самооцінку.

За показниками, що характеризують сприйняття підлітком сімейної системи, досліджувані розподілилися таким чином: найвищі показники за симптомокомплексом "Сприятлива сімейна ситуація" мають підлітки з високою самооцінкою, вони посідають положення в сім'ї "Влада і відповідальність". Це можна пояснити тим, що підлітки, які зростають в сім'ї, яку вони сприймають як благополучну і безпечну для себе, мають вищу самооцінку і займають активну і відповідальну життєву позицію.

Найвищі бали за симптомокомплексом "Тривожність" мають підлітки, в яких низька самооцінка, і які знаходяться в зоні "Емоційного підкорення". Варто зазначити, що саме ці підлітки мають найвищі зворотні показники за шкалою "Співпереживання нещастя". Вони мають труднощі з тим, щоб співпереживати іншим в ситуаціях нещастя через те, що самі погано контактують з власними переживаннями таких ситуацій. Блокування власних переживань, блокує зв'язок з дійсністю, що, в свою чергу, заважає співпереживати іншим.

За іншими показниками сімейної системи, хоча вони і виявлені однофакторним аналізом як значимі, проте суттєвих відмінностей у значеннях різних груп підлітків не виявлено.

Для того, щоб побачити наявність відмінностей в складових EI і сімейній системі підлітків, ми використали процедуру кластерного аналізу. Ми припустили, що в залежності від того, як сприймаються підлітками особливості сімейної системи, в них будуть розвинені різні складові емоційного інтелекту. Наша вибірка розподілилася на два кластери. Ці кластери значимо відрізняються ($p \leq 0,05$) один від одного показниками: складовими EI – співпереживання радості; розуміння та аналіз власних емоцій; розуміння емоцій інших; сімейними характеристиками – сімейне благополуччя, почуття неповноцінності в сім'ї, ворожість в сімейній ситуації, почуття провини, вимогливість – невимогливість, поблагливість – суворість, прийняття – неприйняття, послідовність батьків.

Перший кластер ми можемо охарактеризувати наступним чином. Це підлітки, які мають вищі чи середні показники емоційного інтелекту за компонентами розуміння емоцій інших та використання емоцій для фасилітації діяльності. Також в них вищі показники сімейного благополуччя, співпраці з батьками, послідовності батьківських дій, прийняття батьками. Проте, вищий рівень показників "почуття провини" і "ворожість в сімейній ситуації", порівняно з підлітками з другого кластера. В другому кластері підлітки з низькими показниками емоційного інтелекту за компонентами розуміння емоцій інших та використання емоцій для фасилітації діяльності; з низькими показниками сімейного благополуччя. В них вищі показники за шкалою "суворість батьків"; порівняно з підлітками з першого кластеру. Тобто, підтвердилося наше припущення, що ті підлітки, які сприймають батьків як більш послідовних, відчувають підтримку і прийняття батьків і мають благополучне сімейне середовище, демонструють вищі показники EI.

В дослідженні виявлено такі кореляційні зв'язки. Почуття неповноцінності в сім'ї зворотно корелює з негативною експресією (-0,387*), увагою до емоцій (-0,453**), співпереживанням радості (-0,369*). Тобто, якщо підліток відчуває себе в своїй родині неповноцінним членом, то це блокує рівень EI, який відповідає за сприйняття, оцінку та експресію емоцій або ж їх ідентифікацію. Співпереживати іншим ми вчимося на прикладі сім'ї, тому цим можна пояснити, що в такій сім'ї підліток не бачить прикладу як розділити з іншим його позитивні емоції.

Почуття провини зворотно корелює ($-0,169^*$) з компонентами EI: розуміння та аналіз емоцій; позитивно корелює ($0,276^{**}$) з негативною експресією. Це можна пояснити тим, що підліток, який часто відчуває незадоволеність батьків його поведінкою, вчиться "зчитувати" емоції батьків. Це допомагає йому уникнути неприємних для нього ситуацій. При цьому, він вчиться виражати свої негативні переживання, що, також, можливо, відіграє для нього захисну функцію. Можна припустити, що для нього кращий захист – це напад, першим висловити свій гнів, смуток чи образ.

Тривожність позитивно корелює з негативною експресією ($0,259^{**}$) і позитивно зі співпереживанням нещастя ($0,300^*$). Як було зазначено вище, рівень сімейної тривоги відіграє важливу роль в тому, щоб члени сім'ї були в контакт з своїми почуттями. Якщо ж рівень тривоги є високим, це сприяє тому, що члени родини витрачають свою енергію на те, щоб долати це. Підліток, перебуваючи в сімейній системі з високим рівнем тривоги, намагається не виражати своїх емоцій.

Співпереживання нещастя зворотно корелює ($-0,490^{**}$) з ворожістю в сімейній ситуації. Якщо в сім'ї ворожа атмосфера, то, це свідчить про низьку підтримку одне одного її членами. Коли ми співпереживаємо комусь в його стражданнях, смутку, горі ми надаємо свою підтримку. Тому співпереживання іншому і ворожість до нього не сумісні один з одним. І в підлітка у ворожій сімейній ситуації відсутній приклад, як розділити з іншим його переживання.

Теоретичний аналіз особливостей комунікативних процесів та їх впливу на членів родини (М. Боуен, В. Сатир, М. Чіксентміхайі) підтвердив, що сім'я та емоційні процеси, які в ній відбуваються, впливають на рівень EI підлітка. Результати емпіричного дослідження підтвердили нашу гіпотезу, що родина є сприятливим або несприятливим середовищем для формування EI

підлітка. Виділено характеристики сімейної системи, які заважають розвитку його EI. Підтверджено, що низький рівень самооцінки підлітка пов'язаний з відсутністю уваги до власних емоцій та співпереживанням в негативних ситуаціях іншим. Виявлено, що емоційно-функціональна позиція в сімейній системі "Емоційне підкорення" визначає низький рівень EI підлітка, тоді як позиція "Влада і відповідальність" стимулює розвиток EI. Також виявлено, що конфліктність та тривожність в сім'ї підлітка визначають зниження в нього EI за складовими "розуміння та аналіз емоцій" та "вираження емоцій". Отже, ми виявили основні предиктори сімейної системи підлітка, що будуть сприяти або заважати розвитку його EI.

Список використаних джерел

1. Варга А. Я. Российская семья в эпоху перемен / А. Я. Варга [Электронный ресурс]. – Москва : Общество семейных консультантов и психотерапевтов, 2013. – Режим доступа: <http://www.supporter.ru/pages.php?idr=16&id=256&pageid=2>. – Назва з екрана.
2. Князев Г. Г. Адаптация русскоязычной версии "Опросника эмоционального интеллекта" К. Барчард / Г. Г. Князев, Л. Г. Митрофанова, О. М. Разумникова, К. Барчард // Психологический журнал. – 2012. – № 4. – С. 112–120.
3. Кривоцова С. В. Подросток на перекрестке эпох / С. В. Кривоцова. – М. : Генезис, 1997. – 288 с.
4. Сатир В. Вы и ваша семья / В. Сатир. – М. : Апрель-Пресс, Институт общегуманитарных исследований, 2007.
5. Чиксентмихайи М. Поток: Психология оптимального переживания / М. Чиксентмихайи / Пер. с англ. – 30-е изд. – М. : Смысл; Альпина нон-фикшн, 2013. – 461 с.
6. Элкинд Д. Эрик Эрикссон и восемь стадий человеческой жизни / Д. Элкинд [Пер. с англ.] – М. : Когито-центр, 1996.
7. Психология подростка. Полное руководство / Под ред. А. А. Реана. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. – 432 с.
8. Теория семейных систем Мюррея Боуэна [Текст] : основные понятия, методы и клинич. практика : [сб. статей] / под. ред. К. Бейкер, А. Я. Варга. – 2-е стер. изд. – М. : Когито-Центр, 2008. – 495 с.
9. Salovey P. Emotional intelligence / Salovey P., Mayer J. D. // Imagination, Cognition and Personality. – 9. 1990. – P. 185-211.

Надійшла до редколегії 22.10.14

Е. Иванова, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ОТОБРАЖЕНИЕ СЕМЕЙНОЙ СИТУАЦИИ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПОДРОСТКА

В статье представлены результаты исследования эмоционального интеллекта и особенностей семейной системы подростка. Данные эмпирического исследования подтверждают, что отражение семейной ситуации выступает одним из факторов, влияющих на формирование эмоционального интеллекта в подростковом возрасте. Рассмотрены особенности отношений и коммуникации в семейной системе подростка. Проанализированы включенность подростка в эмоциональную систему семьи и выделено эмоционально-функциональную позицию ребенка, которая тесно связана с развитием его эмоционального интеллекта. Также рассмотрены теоретические основы исследуемой проблемы, где больше активизируется развитие эмоционального интеллекта подростка: в социальном поле или в семейном кругу. В данной статье теоретически и эмпирически обосновано, почему семья может быть благоприятной или неблагоприятной средой для формирования эмоционального интеллекта подростка.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, подростковый возраст, эмоциональная семейная система, эмоционально-функциональная позиция.

Ivanova Ye., postgraduate
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

REFLECTION OF THE FAMILY SITUATION AS FACTOR OF DEVELOPMENT OF THE EMOTIONAL INTELLIGENCE OF THE ADOLESCENTS

Results of research of emotional intelligence and features of family system of the teenager are presented in the article. Data of empirical research confirm that reflection of a family situation acts as one of the factors influencing formation of emotional intelligence at teenage age. Features of the relations and communication in family system of the teenager are considered. Are analysed the teenager's inclusiveness in emotional system of a family and it is allocated an emotional and functional position of the child which is closely connected with development of his emotional intelligence. Theoretical basics of the studied problem where development of emotional intelligence of the teenager becomes more active: in a social field or in the family circle. In this article theoretically and also empirically proved why the family can be the favorable or adverse environment for formation of emotional intelligence of the adolescent. In the article attention was paid to the influence how adolescent perceives his parent's position, and especially the emotional attitude of parents to him. The main parameters of the family system as a conflict, anxiety, self-esteem and social relationships of family members. Presented by empirical research plan and study methods used. As presented in many studies, perceptions of parents and teens often do not coincide. So we focused attention on the perception of adolescent family system and their place in it. The results of the study also confirmed that the main predictor of the formation of a high level of emotional intelligence is adolescent's evaluating and perceiving family situation and their place in it. We proved our hypothesis that family situation is influenced on the level of adolescents emotional intelligence.

Keywords: emotional intelligence, adolescence, emotional family system, emotional and functional position.